

Med en fitta på magen

Feministiska symboler i teori och praktik

Linnea Lundborg

GNVK01

Centrum för genusvetenskap

Lunds universitet

Handledare: Matilda Svensson

Abstract

This study aims to collect, sort and analyze feminist symbols used during four demonstrations in Lund and Malmö on the International women's day 2014. The theoretical focus lies upon how the participants in the study use the symbols as a tool for representation. The material consists of about 100 photographs taken during the demonstrations, in accordance to the method of photo-documentation, and 22 interviews with participants in the demonstrations. Symbols discussed in the study are, among others, the women's symbol, the women's movement's symbol, the transgender symbol, the cunt as a symbol and the rainbow flag. It also concerns Pussy Riot, Frida Kahlo and My Little Pony, to mention a few. Furthermore, the study discusses how the symbols are worn and the feelings attached to them, and puts the symbols in a historical context. The conclusion draws focus to how the representation through symbols is depending on three dimensions of vision. In the demonstrations, the participants see other symbols and other participants see theirs. This creates a greater sense of community which makes it easier for the participants to demand their share of the public space, and deal with the gaze from people outside of the movement.

Nyckelord: Feminism, Symboler, Representation, Motstånd, Fotodokumentation

Keywords: Feminism, Symbols, Representation, Resistance, Photo-documentation

Innehållsförteckning

Inledning.....	1
1. Introduktion	1
2. Syfte och frågeställningar.....	1
3. Material	2
4. Tidigare forskning	5
5. Teori	7
6. Metod	9
Analys.....	14
1. Symbol för symbol	14
2. Saknade symboler	25
3. Bära symboler	27
Avslutning	30
1. Slutsatser	30
2. Vidare	33
Referenser.....	35
1. Empiriskt material	35
2. Litteraturförteckning	35
Bilagor	38
Bilaga 1	38
Bilaga 2	41

Inledning

1. Introduktion

Det är den tolfte december 2012. Jag letar efter strumpbyxor längst in i garderoben. Till slut hittar jag ett mörkgrönt par som jag inte minns när jag senast använde. De får duga. Jag stänger dörren, håller upp dem mot ljuset. Mäter. Måttar. Klipper. Knyter. Drar dem över huvudet. Rättar till. Ser mig i spegeln. En feministisk symbol tittar tillbaka.

Nästa kväll står jag på scen tillsammans med min kör på kaféet Glassfabriken och sjunger feministiska jullåtar. Vi är så många att vi knappt får plats på scenen, och publiken så stor att den inte får plats i lokalen, några fryser ute på gatan istället. Istället för lucia-linnen bär vi Pussy Riot-masker. Våra egna ansiktsdrag försvinner bakom dem medan något annat tonar fram, något större. En rörelse. Ett motstånd.

Nu är 2014. Jag bor i Malmö, pluggar i Lund. Jag är feminist och aktivist, jag umgås med andra feministiska aktivister. Jag rör mig i rum fyllda av feministiska symboler. De finns i mängder, på elskåp, cyklar, väskor, hud. Färre förekommer i samtal, om dem. Det samtalet vill jag inleda i och med den här uppsatsen. Ett samtal om hur, varför och vilka feministiska symboler som används, och vad de betyder för dem som bär dem på den kanske mest feministiska dagen av dem alla: åttonde mars, den internationella kvinnodagen.

2. Syfte och frågeställningar

Syftet med uppsatsen är att samla in och konkretisera kunskap om bärande av feministiska symboler hos deltagarna, i samband med demonstrationer i Lund och Malmö under den internationella kvinnodagen. Mina huvudsakliga frågeställningar för uppsatsen är:

- Hur väljer deltagarna att genom feministiska symboler representera sig själva och sin politiska ståndpunkt i samband med demonstrationer i Lund och Malmö under den internationella kvinnodagen?
- Vilka feministiska symboler förekommer, och hur bär deltagarna dem?
- Vilken betydelse fyller deltagarna symbolerna med?

I uppsatsen sätter jag in de symboler som används under demonstrationerna i en historisk kontext, i den grad det är möjligt. Jag tar också upp feministiska strategier som jag menar blir möjliga att utläsa i användandet av och resonemangen kring de olika symbolerna. Med uppsatsen pekar jag på vikten av att samla in och bevara kunskap om vilka symboler och

representationer som är viktiga för en feministisk rörelse i en specifik kontextualiserad tid och plats.

3. Material

Materialet som ligger till grund för uppsatsen har samlats in och skapats genom mitt deltagande i fyra demonstrationer i Malmö och Lund under den internationella kvinnodagen, den åttonde mars, 2014. Under demonstrationerna tog jag cirka 100 fotografier på feministiska symboler och gjorde 22 intervjuer med demonstrationsdeltagare om de feministiska symboler som de bar. I ett fall har en av intervjuerna även kompletterats med en mail-konversation mellan mig och deltagaren, på deltagarens initiativ.

Den första demonstration jag samlade in material på var en fika med Feministiskt Initiativ som anordnades på Triangelorget i Malmö. Den andra demonstrationen anordnades av bland andra Vänsterpartiet och Socialdemokraterna samt deras ungdomsförbund och studentorganisationer, ABF, Socialistiska läkare och Dotterbolaget. Demonstranterna samlades i Folkets Park i Malmö och tågade sedan till Gustav Adolfs torg. Den tredje demonstrationen var en av aktiviteterna under Utomparlamentarisk kvinnodag, där demonstrationståget gick från och tillbaka Stortorget i Lund. Slutligen var den fjärde demonstrationen Ta Natten Tillbaka, en trans- och kvinnoseparatistisk¹ demonstration som anordnades av Mangla, SUF Malmö och Imet Crew, som gick från och tillbaka Möllevångstorget i Malmö.

Under demonstrationerna fotograferade jag feministiska symboler. Det rör sig både om symboler som enskilda personer burit, till exempel tygkassar med Frida Kahlo-motiv eller örhängen formade som kvinnomärken, och symboler som organisationerna som anordnat demonstrationerna målat på banderoller. Jag genomförde också 22 intervjuer, mellan cirka två och fem minuter långa. Jag intervjuade sex demonstrationsdeltagare² under Feministiskt initiativs fika, tio under ”Utomparlamentarisk kvinnodag”-demonstrationen i Lund, och sex under Ta Natten Tillbaka. Under demonstrationen i Folkets Park hann jag bara intervju en person, eftersom jag var tvungen att hinna med en buss till Lund. Därför fokuserade jag på att

---

¹ När något är trans- och kvinnoseparatistiskt betyder det att alla som inte definierar sig som cis-män är välkomna att delta. En cis-man är enligt RFSL: ”En person som föds med penis, ser sig själv som kille och har könet man registrerat som kön i folkbokföringen.” (RFSL, inget årtal tillgängligt).

² Hädanefter kommer jag hänvisa till de demonstrationsdeltagare som förekommer i materialet, både genom fotografierna eller i intervjuerna, som deltagare (i uppsatsen).

ta fotografier under det evenemanget. Tågen mellan Lund och Malmö var olyckligt nog inställda under hela dagen, vilket ledde till stora justeringar i min dagsplanering.

Jag vill här också nämna det som följde efter Ta natten tillbaka-demonstrationen, nämligen att några demonstranter och deras vänner blev attackerade och misshandlade av nazister. Det här är inte rätt plats att berätta mer om vad som hände, men händelsen skakade mig djupt, något som kan ha påverkat min analys. Det hela sätter också sin prägel på uppsatsen i förhållande till vilka symboler som förekom då och kommer förekomma i framtiden. Uppsatsen blir i viss mån ett tidsdokument, en kunskap om en rörelse som nu har tvingats förändras. I den förändringen är det också rimligt att anta att (betydelsen av) de symboler som rörelsen använder kommer att ändras.

3.1 Definitioner

David Kowalewski skiljer på *literal signs*, som jag förstår som tecken, och *transliteral signs*, som också kan kallas symboler. *Literal signs* är tecken, till exempel ett stopp-skylt, som bara refererar till sig själv och sin funktion, och inte är fyllt med vidare mening. Symboler är, menar Kowalewski, tecken som har en betydelse bortom en bokstavlig tolkning av dem, fyllda med en extra dimension. Vad som gör ett tecken till en symbol är beroende på vem som ser och tolkar tecknet. Därför, konstaterar Kowalewski, kan en förstå symboler som tecken fyllda med en speciell betydelse av betraktaren (1980: 97-98).

Innan jag tog ett fotografi eller inledde en intervju frågade jag alltid om deltagaren ansåg att det var en feministisk symbol som hen bar. Genom tillvägagångssättet utgår definitionen av vad som är en feministisk symbol från deltagarna själva. I vissa fall hade jag ingen möjlighet att ställa frågan då det inte var någon specifik person som bar symbolen, när den förekom på en banderoll eller liknande. Symbolerna är ändå viktiga, och finns med i mitt material, eftersom de genom den kontext som de förekommer i blir feministiska symboler då organisationerna och demonstrationerna beskriver sig som feministiska och symbolerna är deras sätt att representera sig själva. Hur jag i uppsatsen namnger symbolen är beroende av vilket ord som jag uppfattat som vanligast i beskrivningen av den.

Eftersom uppsatsens syfte är att undersöka feministiska symboler och inte personerna som bär dem, har jag inte frågat deltagarna frågor av identifierande, kategoriserande karaktär. Det leder till, bland annat, att jag inte vet något om vilket pronomen deltagarna föredrar. Eftersom jag inte vill generalisera kring deras könsidentitet använder jag genomgående

pronomenet hen när jag refererar till dem. Det ska dock inte missförstås som att samtliga intervjupersonerna identifierade sig som transpersoner eller föredrar hen som pronomen.

Många av intervjudeltagarna talar om vikten av att ett intersektionellt perspektiv genomsyrar feminismen. Begreppet förstår jag utifrån genusvetaren Nina Lykke, som förklarar det som ett sätt att förstå hur ”maktordningar och identitetskonstruktioner baserade på kön samverkar med maktordningar och identitetskonstruktioner baserade på klass, ras, etnicitet, sexualitet och så vidare” (2009: 104).

Under transkriberingen av intervjuerna gav jag deltagarna varsin bokstav att identifiera dem genom, eftersom jag inte frågade dem om deras namn. Därför refererar jag till deltagarna som A, B, C och så vidare. Bokstäverna är beroende av vilken ordning jag har intervjuat personerna i. A är därför den deltagare som jag intervjuade först. De bokstäver som fallit bort är L, som refererar till mig som intervjuare, och X, som refererar till när en tredje person talar i intervjun.

3.2 Urval och bortfall

Urvalet är inte representativt för alla symboler som förekom under demonstrationerna. Det skedde slumpmässigt och är beroende av var jag befann mig i demonstrationstågen och vad jag kunde se. Risken att jag missat symboler som borde varit representerade i materialet minimeras genom att jag i intervjuerna frågade deltagarna om andra symboler som de tyckte var bra eller som de inte ville bära. På så sätt rymmer uppsatsen fler symboler än de som förekom fysiskt under demonstrationerna. Urvalet av vilka som deltog i intervjuerna skedde utefter vilka som kunde tänka sig att delta. Jag tog också viss hänsyn till om jag redan intervjuat deltagare bärande symbolen. Materialurvalet underlättades av mina förkunskaper om symboler och feminism. I ett fall hade deltagarna delade meningar om symbolen var feministisk eller inte, men jag ser det som ett tecken på själva frågans komplexitet.

Uppsatsen berör inte partipolitiska symboler trots att sådana förekom under demonstrationerna. Det beror delvis på uppsatsens begränsade storlek, men dessutom faller mitt intresse främst på symboler som förekommer utanför partipolitiken. Här befinner sig tygpåsen med Frida Kahlo-motiv som tagits fram av Unga Feminister, Feministiskt initiativs ungdomsorganisation, i ett gränsland. I intervjun med C, som bär tygpåsen, talar vi dock bara om Frida Kahlo som symbol och inte om organisationen i övrigt. I och med att symbolen på så sätt är frikopplas från F! faller symbolen in under mitt forskningsområde.

I uppsatsen analyserar jag bara symboler som deltagarna själva väljer att bära eller tala om.³ På demonstrationen anordnad under Utomparlamentarisk kvinnodag delade arrangörerna ut flaggor med feministiska symboler samt tygremсор som fungerade som maskering och förde tankarna till Pussy Riot. Svårigheten i att ta med de här symbolerna förstod jag när personerna som bar dem inte ville prata om dem eftersom de inte valt dem själva. Därmed faller de symbolerna utanför uppsatsens ramar.

Utöver de fyra demonstrationer som jag samlade in mitt material under anordnades även fler aktiviteter, som fester, föreläsningar eller andra demonstrationer, under eller i samband med den internationella kvinnodagen. De fyra demonstrationerna som jag valde ut kompletterar varandra och ger en bra övergripande bild över olika slags demonstrationer.

I uppsatsen publicerar jag inte de fotografier på tatueringar som förekommer i mitt material eftersom det genom bilderna skulle kunna vara möjligt att identifiera deltagarna.

4. Tidigare forskning

Givet mina frågeställningar är det forskningsområde som jag placerar min uppsats inom symbolanvändande hos främst feministiska men också andra politiska rörelser. Speciellt om feministiska symboler har jag noterat att det är svårt att hitta forskning. Slående för mycket av den forskning som jag läst är att det ofta förekommer anmärkningar om att det inte finns tillräckligt om forskning kring ämnet, en kritik som jag ansluter mig till. Jag använder mig delvis av texter som inte är skrivna inom akademien när de bidrar med kunskap som jag inte hittat på annat håll.

Att forskningen kring betydelsen av färger och symboler i politiska rörelser är bristfällig konstaterar samhällsvetaren Marian Sawyer i sin artikel "Wearing your politics on your sleeve". Sawyer talar till och med om en likgiltighet inför ämnet från akademiskt håll (2007: 39-40). Artikeln blir viktig för min uppsats inte bara för att Sawyer redogör för olika symbolers historiska betydelser. I artikeln ingår också intervjuer med feminister om deras känslor inför färgerna och symbolerna, och deras svar kan jag jämföra med mitt material (Sawyer, 2007: 53). Studien är dock genomförd i Australien och därför är inte alla resultat relevanta i en svensk kontext. Sawyer konstaterar att färgers politiska betydelse är viktiga för att både skapa och upprätthålla kollektiva identiteter och binder känslor till sig (2007: 54).

Statsvetaren David Kowalewski undersöker i sin artikel "The protest uses of symbolic politics" hur marginaliserade grupper använder sig av politiska symboler i sin

---

³ Med undantag av de symboler som jag diskuterar under rubriken "Tysta symboler".

motståndskamp. Eftersom de höjer såväl individens självkänsla som känslan av gemenskap i en grupp bidrar de till att mobilisera medlemmar. Förutom att symboler är ett billigt verktyg för rörelser som ofta har dålig ekonomi innehar de, enligt Kowalewski, vissa egenskaper som gör dem lämpliga för medlemsmobilisering (1980: 97). Dessa är tillgänglighet, mångtydighet, enkelhet, känslomässighet och helighet (Kowalewski, 1980: 98). Flera av egenskaperna ser jag även hos symbolerna i mitt material. Kowalewski menar att symboler kan svetsa samman en grupp och skapa enighet utan att förneka gruppens inre motsättningar, och fyller även en kommunikativ funktion (1980: 104, 106).

Layal Kassielias Wiltgren är verksam som doktorand på tvärvetenskapliga Tema Barn. Hon undersöker i ”Youth using national symbols in constructing identities” hur ungdomar på en högstadieskola, där studenternas etniska bakgrund i hög grad varierar, använder sig av nationella och etniska symboler (Wiltgren, 2013: 310). Wiltgren konstaterar att symbolerna verkar spela en viktig roll för studenterna genom att de erbjuder ett slags vardagligt ramverk som de kan konstruera sina identiteter genom (2013: 321). Symbolerna är ett smidigt sätt att nå många människor med ett meddelande, och på det sättet (re-)producerar studenterna nationen i sin vardag. Symbolerna visar också att studenterna är stolta över de associationer som de väcker (ibid).

Jag vill här kort nämna tre avhandlingar som kortfattat berör symbolanvändande och feminism. I *Systemskapets logiker* skriver etnologen Jenny Gunnarsson Payne om hur kvinnotecknets innebörd destabiliserats och utvidgats för att kunna representera fler identiteter än enbart ”kvinna” (2006: 114). I *När lesbiska blev kvinnor* berör Hanna Hallgren, då verksam vid tvärvetenskapliga Tema Genus, symbolbärandet bland lesbiska feminister under 1970- och 1980-talet. Bland dem återfinns amazonyxan och det dubbla kvinnomärket (Hallgren, 2008: 271, 346-351). Även avhandlingen *Grrlziner* av kommunikationsvetaren Martina Ladendorf berör symboler och då speciellt att som feministisk eller queer strategi reclaima symboler som till exempel Hello Kitty eller Barbie (2004: 61, 205)

Under uppsatsskrivandet har jag hämtat inspiration i två uppsatser som jag menar bidrar med konkreta verktyg för en fortsatt aktivistisk kamp. Den ena är *Empowering Fiction* av konstnären Bitte Andersson (2011). Genom att läsa Jaime Hernandez serier har Andersson sammanställt en lista på olika, viktiga aspekter för feministisk serieskapande. Den andra är humanekologen Marita Petterssons *Livet bortom arbetslinjen*, där hon intervjuat personer som diskrimineras på arbetsmarknaden om deras visioner för samhället efter arbetslinjen, med slutsatser som att utmana heltidsnormen och införa medborgarlön (2012). På liknande sätt

hoppas jag att min uppsats kan bidra med konkret inspiration i användandet och utvecklandet av feministiska symboler.

5. Teori

5.1 Representationsteori

Två av uppsatsens teoretiska utgångspunkter är poststrukturalism och socialkonstruktionism. Det är teorier som jag menar kompletterar varandra bra. Sociologen Stuart Hall skriver i *Representation* att mening inte kan betraktas som inneboende i ett föremål eller en företeelse, utan att mening konstrueras (2013: xxi). Därav termen socialkonstruktionism, Halls vetenskapliga utgångspunkt (2013: x). Hall menar att eftersom mening ständigt konstrueras är den också i ständig förändring, och därmed kan aldrig en ”sann” mening fixeras (2013: 9). Istället skapas betydelsen om och om igen, varje gång lite annorlunda. Socialkonstruktivister menar att föremål och företeelser inte betyder något i sig själv. Självklart finns de, men vi kan inte förstå dem. Istället är det sociala aktörer som konstruerar mening genom att använda olika representationssystem, som till exempel språket (Hall, 2013: 11). Det är genom social interaktion, i samspelet med andra och annat (allt från en förälder till en reklamfilm) som mening konstrueras.

För att anknyta till uppsatsen innebär det att symbolerna inte betyder någonting i sig. Snarare är det hur, bland andra, deltagarna förstår dem och fyller dem med mening, som är det som producerar mening. En mening som deltagarna sedan kan låta sig blir representerade av. För att förstå meningen bakom till exempel kvinnokampssymbolen måste en också vara del av en språklig förståelse. En slags konceptuell karta som en får tillgång till genom att tillhöra samma kultur (Hall, 2013: 8). Har du aldrig sett kvinnokampssymbolen innan spelar det ingen roll vad den betyder för andra personer, du kommer ändå inte förstå den.

Hall knyter sitt resonemang om representation till filosofen Michel Foucault. Där Hall talar om representationssystem som meningskonstruerande, menar Hall att Foucault talar om diskurs (2013: 29). Enligt Foucault omfattar diskursen allt; ingenting går att förstå utanför diskursen. Hall menar att Foucault radikalt historiserar begrepp som diskurs, representation och kunskap. Slutsatsen blir att betydelse bara existerar inom en viss historisk kontext. Det här avgör hur jag förstår de feministiska symboler som jag analyserar. När jag försöker komma åt deras innebörd är det en betydelse som hela tiden förändras, som bara gäller just här och just nu.

Hur kan det då ändå verka så självklart vad en symbol betyder? Trots att mening aldrig kan fixeras menar Hall att det hela tiden sker försök till detta (2013: 218). Hall kallar dessa försök att skapa en privilegierad mening för diskursiva formationer eller representationsrepertoarer (2013: 225). Det är de formationerna eller repertoarerna som jag genom analysen försöker fastställa i mitt material. Ett sista begrepp som jag vill ta upp är intertextualitet, som förklarar hur mening blir starkare genom att föremål eller företeelser sätts i samband och refererar till varandra, samt förändras genom att placeras i nya kontexter (Hall, 2013: 222).

5.2 Genussystem och subversivitet

Som teoretisk och ontologisk grund för uppsatsen ligger den socialt konstruerade och till leda upprepade heterosexuella matrisen; En obligatorisk koppling mellan kön, genus och begär, där det på ett manligt eller kvinnlig kön följer ett manligt eller kvinnligt genus som i sin tur begär en "kvinna" eller en "man" (Butler, 2007: 235-236). Till matrisen vill jag foga historikern Yvonne Hirdmans begrepp genussystemet och dess två grundläggande logiker: "isärhållningen av könen och etablerandet av det manliga som norm" (1988: 49). Inpräntandet av systemen i var och en av oss vill jag likna vid hur Dolores Umbridge i *Harry Potter och Fenixorden* tvingar elever att skriva med en magisk fjäderpenna, som gör att allt som de skriver samtidigt karvas in i deras handrygg (Rowling, 2004: 313-316). På liknande sätt är den heterosexuella matrisen och genusystemet inpräglade i våra kroppar och tankar, ständigt skrivna och upprepade på nytt tills de verkar naturliga, som att de alltid funnits där.

Filosofen och feministen Judith Butler är den som myntat begreppet den heterosexuella matrisen. Butler förstår all form av identitet som konstruerad. Som resultat av det menar att hon att både genus, som brukar förstås som det sociala könet, och kön, i betydelsen av det fysiska könet, är konstruerat socialt och diskursivt (Butler, 2007: 58). Butler vänder sig till feministen Monique Wittig som beskriver könet som genuspräglad och politiskt genomsyrat (2007: 185.) Ofrånkomligen existerar könet, men den går inte att förstå utanför representationssystemet, som Hall beskriver det, eller diskursen, som Butler eller Foucault hellre skulle säga. Det här får effekten att "kön" inte går att förstå utanför diskursen, som i sin tur är präglad av genus.

Men, säger Butler, att vi är konstruerade av diskursen betyder inte att vi är determinerade av diskursen. Vi är fortfarande handlande subjekt (Butler, 2007: 224). Butler ser genus som en upprepad handling, en performativ akt som skrivs på kroppen om och om igen, likt Umbridges fjäderpenna (2007: 77, 227). Med upprepningen följer också att det går

att skriva annorlunda. Det är ”inom det repetitiva betecknandet som en identitetsuppluckring blir möjlig”, konstaterar Butler (2007: 227). Denna utväg kallar Butler för subversiv (2007: 162). När deltagarna bär symboler förstår jag det som ett feministiskt, subversivt motstånd mot den heterosexuella matrisen. Ett sätt att rista motståndet på kroppen och skapa nya diskursiva ramar för sitt eget liv.

6. Metod

6.1 Fotodokumentation som metod

En del av mitt material är de fotografier som jag tagit på feministiska symboler som förekom under demonstrationerna. Innan jag fotograferade symbolerna som personerna bar frågade jag alltid om lov. Jag presenterade mig, berättade vad fotografierna skulle användas till och att de själva skulle vara avidentifierade. Jag gav deltagarna min mail-adress, som jag tryckt upp, och bad dem kontakta mig om de inte längre ville att fotografiet skulle användas eller om de hade några frågor till mig, något jag också påminde om efter att vi genomfört intervjun. Om någon skulle tappa bort lappen skrev jag även ett inlägg med mailadressen på de facebook-sidor som arrangörerna använde för att marknadsföra demonstrationerna. Genom förfarandet fick jag kontakt med en deltagare som mer utförligt ville förklara sin syn på feministiska symboler som kan vara problematiska, och en annan skrev att hen gärna ville läsa min uppsats.

Jag var noga med att inte fotografera personernas ansikten för att det inte skulle gå att identifiera dem genom bilderna, och påtala det för deltagarna. I de fall där personer burit masker eller smink i ansiktet har jag tagit fotografierna på ett sådant sätt att hela ansiktet inte syns, eller redigerat dem i efterhand. När det gäller banderoller som förekom under demonstrationerna, till exempel fästa på ljudbilar eller burna av flera personer, bedömde jag att jag inte hade möjlighet att fråga om lov innan jag fotograferade. Snarare ser jag banderollerna som ”offentliga” inslag i demonstrationen, till skillnad från de mer privata symboler som enskilda deltagare bar.

Kulturgeografen Gillian Rose skriver i *Visual Methodologies* om fotodokumentation som ett sätt att använda sig av fotografier som del av sin forskning (Rose, 2013: 297). Rose poängterar vikten av att fotografierna inte enbart fungerar illustrativt för att förstärka andra delar av materialet utan används aktivt i analysprocessen, ofta tillsammans med empiriskt material sammanställt via intervjuer (2013: 297-298). Det stämmer väl överens med mitt tillvägagångssätt. Ett sätt att genomföra en fotodokumentation är att använda sig av ett slags manus som kan bestå av frågor som en önskar besvara genom fotografierna (Rose, 2013:

302). I analysprocessen blir det sedan viktigt att koda och jämföra fotografierna efter parametrar som blir väsentliga utifrån ens frågeställning. Mina fotografier relaterar speciellt till frågor om vilka symboler som förekommer och hur deltagarna bär dem. Ur kodningen framträder, förhoppningsvis, svar på ens frågeställning (ibid.) I sorteringen av mitt material skiljer jag på fotografier av knappar respektive nålar. En knapp ser jag som en oftast rund, laminerad metallbricka där symbolen är en del av brickan, medan nålen är formad i metall och helt tar symbolens form.

Fotodokumentation är ingen vanligt förekommande metod inom samhällsvetenskapen och ännu finns inget etablerat metodologiskt ramverk (Rose, 2013: 299-300, 304). Det positiva med metoden är att den, enligt Rose, mycket precist kan fånga ögonblicksbilder av en materiell verklighet (2013: 299). Samtidigt betonar Rose vikten av att förstå blickar och i förlängningen bilder som historiskt, geografiskt, kulturellt och socialt bundna, och jag delar den förståelsen (2013: 17, 300). Fotografierna i mitt material har kommit till genom min blick som existerar i en diskursiv verklighet som det inte går att ställa sig utanför. Jag kan därmed inte objektivt fånga verkligheten, eftersom jag alltid är en del av den.

6.2 Intervju som metod

Om fotodokumentation är en ovanlig metod inom samhällsvetenskapen, är intervju tvärtom sannolikt den mest använda metoden inom kvalitativ forskning och en populär metod inom feministisk forskning, enligt Alan Brymans *Samhällsvetenskapliga metoder* (2011: 413-437). Flexibilitet, möjlighet att fånga deltagarnas erfarenheter, möjlighet att avvika från intervjufrågorna och anpassa dem efterhand är några av de fördelar som han ser med metoden (Bryman, 2011: 414).

Jag har genomfört semistrukturerade, korta intervjuer med utgångspunkt i sex frågor som jag memorerade innan jag påbörjade intervjuprocessen. Deltagarna talade fritt kring frågorna och jag ställde ofta följdfrågor eller bad dem förtydliga. Frågorna utformade jag utifrån uppsatsens frågeställningar och på ett sådant sätt att de skulle

- Vill du berätta om symbolen som du bär?
- Varför är symbolen feministisk, tycker du?
- Hur känner du dig när du bär symbolen?
- Finns det någon feministisk symbol som du inte vill använda?
- Finns det någon annan feministisk symbol som du tycker är väldigt bra?
- Saknar du någon symbol?

vara lätta för mig att komma ihåg. Innan åttonde mars testade jag intervjufrågorna på två vänner, något som ledde till att jag delvis arbetade om frågorna. Deras svar är dock varken en del av materialet eller uppsatsen. Intervjufrågorna redovisar jag i texttrutan här intill.

Bryman skriver om vikten av att vara flexibel när en genomför en kvalitativ intervju, både när det gäller intervjun som sådan och de praktiska saker som omger den. Ett exempel som han tar upp är hur det kan uppstå situationer där intervjuaren stängt av bandspelaren och deltagaren fortsätter att prata kring temat (Bryman, 2011: 430). Jag gick ofta kvar bredvid deltagaren i demonstrationståget efter intervjun och pratade om saker utanför uppsatsens område, men i två fall kom det i samtalet upp ämnen som jag bad att få ta med i uppsatsen. I det ena fallet skrev jag ner ett citat medan jag i det andra frågade om lov att få sätta på bandspelaren igen. Det första förfarandet fungerade bättre än det andra, men jag är glad att jag gav mig möjligheten att prova och konstatera det. Att jag sedan tidigare har rört mig i de sammanhang som demonstrationerna ägde rum i underlättar min förförståelse och tolkning av intervjuerna (Bryman, 2011: 420).

Situationen som intervjuerna ägde rum i innebar att jag inte hade möjlighet att kontakta deltagarna innan och fråga om de ville medverka i en intervju, något som jag annars ser som ett bra tillvägagångssätt. Istället gjorde jag likadant som när jag frågade om jag fick fotografera symbolerna. Att spela in istället för att skriva ner gynnade intervjusituationen och gjorde, tillsammans med att jag memorerat intervjufrågorna, att jag kunde bete mig avslappnat under intervjuerna och ägna deltagarna uppmärksamhet. Efter att ha genomfört de 22 intervjuerna transkriberade jag dem samt gav deltagarna fiktiva namn (se ovan). Att jag transkriberade intervjuerna i sin helhet hjälpte mig att lära känna materialet. De transkriberade intervjuerna finns tillgängliga vid förfrågan.

6.3 Feministisk CDA som metod

För att analysera det insamlade materialet kombinerar jag fotodokumentationens analysmetod med feministisk kritisk diskursanalys som den presenteras av språkvetaren Michelle M. Lazar i *Feminist Critical Discourse Analysis*, hädanefter förkortat feministisk CDA (2007). Jag menar att den fotoanalytiska metoden är väl förenlig med feministisk CDA, och inkorporerar den därför i metoden.

Lazar beskriver hur CDA ger möjlighet att teoretisera relationen mellan sociala praktiker och diskurser (2007: 144). Till skillnad från Butler, som menar att allt är diskursiv konstruerat, skiljer Lazar på diskursiva och sociala praktiker, vilket skulle kunna vara en problematisk diskrepans mellan teori och metod. Jag väljer dock att utnyttja skillnaden som Lazar gör för att konkretisera de länkar som uppstår mellan deltagarnas symbolval, som jag ser som diskursiva, och de strategiförändringar som feministiska rörelser genomgått och

genomgår. I uppsatsen blir de exempel på sociala praktiker. Uppsatsens fokus ligger dock främst på den diskursiva nivån, och jag har gett mig själv en stor portion av frihet i användandet av termerna. Min egen vetenskapliga ståndpunkt ligger egentligen närmare Butlers och de sociala praktikerna skulle gå att beskriva som diskurs, men jag ser som sagt fördelar med skiljelinjen som Lazar sätter upp.

Fördelaktigt för min analys är att feministisk CDA passar lika bra för att studera text som tal och inte premierar det ena över det andra. Dessutom erkänner CDA vikten av att analysera språk tillsammans med andra medier, till exempel bilder. Lazar beskriver hur det kan berika analysen (2007: 144). Lazar ger ett kortfattat exempel på hur en feministisk CDA kan te sig. I sin analys ser hon hur vissa ord ständigt återkommer, något hon kallar *overlexicalization* (2007: 156). Att söka efter ord som återkommer i samtalen om symbolerna ser jag som ett sätt att använda mig av Lazars metod. För att lära känna mitt material på djupet och på så sätt hitta strukturerna i det har jag gått igenom det gång på gång, tills jag upplevt att jag kan det utan och innan.

Eftersom Lazars artikel främst är menad som en teoretisk diskussion kring feministisk CDA har jag vänt mig till samhällsvetarna Marianne Winther Jørgensen och Louise Phillips bok *Diskursanalys som teori och metod* och deras diskussion om kritisk diskursanalys för att få exempel på hur jag praktiskt kan utforma min analys (Lazar, 2007: 156; Winther Jørgensen och Phillips, 2000). När Winther Jørgensen och Phillips skissar upp en modell för kritisk diskursanalys är det, enligt dem, i lingvisten Norman Faircloughs anda (2000: 81). Aktuellt för min analys blir att detaljerat analysera bildernas och texternas egenskaper (Winther Jørgensen & Phillips, 2000: 87). Det gör jag genom att leta efter mönster i hur demonstranterna bär symbolerna och hur de talar om dem. Jag har här lånat begrepp ur statsvetarna Laclau och Mouffes diskursteori, i enlighet med vad Winther Jørgensen och Phillips skriver om att skapa sin egen diskursanalytiska metod (2000: 10). Bland annat undersöker jag om demonstranterna har olika tolkningar av symbolers betydelse genom att använda mig av begreppen moment och flytande signifikant. De betydelser som det finns olika tolkningar av är flytande signifikanser i diskursen, medan de som är relativt fixerade är moment (Winther Jørgensen & Phillips, 2000: 37). Inspirerad av Hanna Hallgrens avhandling *När lesbiska blev kvinnor* skriver jag min analysdel utan att använda mig av termerna (Hallgren, 2008). På så sätt blir texten mer tillgänglig och materialet får en framträdande position. Underförstått är dock att det är diskursanalytiska metoden som jag använder mig av.

6.4 Reflektioner kring metod

De metoder som jag har valt menar jag passar väl för att undersöka mina frågeställningar. Andra metoder hade gett andra svar. Ett annat sätt att undersöka feministiska symboler hade kunnat vara att titta på feministiska affischer, fanzines eller bokomslag, och förslagsvis göra intervjuer med formgivare för att komma åt deras intentioner bakom valet av en viss symbol. Jag vill också diskutera Wiltgrens artikel om symbolbärande högstadieungdomar (2014). Genom att hon i sitt forskningsprojekt följde ungdomar i deras vardag behövde hon inte ställa frågor om symbolerna, utan hamnade naturligt i samtal där de diskuterades. Det skulle jag själv gärna gjort om jag inte var begränsad av tid. På så sätt kommer ämnet upp mer fritt och samtalet styrs inte av de frågor intervjuaren ställer.

I enlighet med de teorier och metoder som jag använder är uppsatsen präglad av en förståelse av världen som omöjlig att skildra objektivt. Analysen är skapad genom mig och mina förutsättningar. Speciellt i uppsatsens början och slut synliggör jag min egen ingång till ämnet. För att även ge läsaren insyn i hur intervjuerna gått till, och för att utjämna lite av maktbalansen mellan mig och de som jag intervjuat, bifogar jag längst bak i uppsatsen en intervju med mig själv om den feministiska symbol som jag brukar bära, med tillhörande fotografi.

Analys

1. Symbol för symbol

1.1 En feministisk bredd

Från regnbågar, knogjärn och lilaglittrande flaggor till S.C.U.M., Rosa Luxemburg och enhörningar. Materialet visar, kanske mer än något, på den bredd av symboler som feminister använder sig av. Några av symbolerna tar jag upp under egna rubriken, men här berör jag kortare olika typer av och tendenser bland symbolerna.

Märkbart många av deltagarna bär tygpåsar med olika feministiska organisationers symboler. Det kan röra sig om Rättviseförmedlingen, Hallongrottan, Crime City Rollers eller kvinnojouren i Lund. I intervjuerna är det ofta svårt för deltagarna att hålla isär symbolen i sig och de organisation som den representerar. Föreningens feministiska arbete verkar färga av sig på symbolen och göra den feministisk, eller i alla fall lättare att tolka som feministisk. På så sätt blir symbolen ett sätt för deltagarna att uttrycka att de stöttar organisationens arbete.

Några av deltagarna bär masker eller banderoller som refererar till det feministiska punkbandet Pussy Riot. Även en tygpåse med en bild på Vladimir Putin, Rysslands nuvarande president, där han bär en Hitler-mustasch i regnbågens färger förekommer. J, som bär en mask skapad till en stödmanifestation för Pussy Riot, säger att hen bär den för att visa solidaritet och sprida gruppens budskap. Inskränkningar av HBTQ-personers rättigheter i Ryssland och fängslandet av medlemmar i Pussy Riot är något som verkar engagera deltagarna och som i förlängningen har färgat av sig på deras symbolbärande.

Att bära symboler som syftar till en kamp pågående någon annanstans kan också fungera enande och vara ett sätt att visa att kampen är global, enligt V. Hen bär en tygpåse med symbolen av en kvinna som täckt sin mun och näsa med sjal eller palicate. Symbolen

används i Chiapas i Mexiko av zapatisterna. Att bära symbolen blir för V ett sätt att visa på hur kamp är kontextbundet och ser olika ut på olika ställen i världen.

Speciellt på banderoller bär deltagarna olika typer av porträtt. De flesta förekommer bara en gång, med två undantag. Det ena är slags serieruta. Överst återfinns texten ”If I had a hammer... I'd SMASH Patriarchy”. Under den står en kvinna som håller i en hammare som det står ”FEMINISM” på. I en pratbubbla säger hon ”I FOUND it”. Även bilder på Frida Kahlo förekommer flera gånger, dels på tygpåsar men också genom de örhängen som P bär. Bland porträtten är det bara Frida Kahlo som inte nödvändigtvis verkar behöva presenteras varken genom att hennes namn skrivs ut eller att hon placeras i ett politiskt sammanhang. Så sker till exempel på en banderoll under ”Ta natten tillbaka”-demonstrationen. Den föreställer prinsessan och rebelledaren Leia från Star Wars, som håller i ett k-pist-liknande vapen. Bredvid henne står det ”Krossa patriarkatet. May the force be with you”, skrivet i samma typsnitt som det som används i filmerna. För P berör Frida Kahlo-örhängena inte bara feminism, utan har också en konstnärlig och kulturell aspekt. Feminism handlar delvis om att ifrågasätta ett beroende av män och att fortsätta kämpa trots olika typer av begränsningar, enligt P. Hen ser Frida Kahlo som ett bra exempel på en person som fört en sådan kamp, och genom det blir Frida Kahlo en feministisk symbol. Även för C blir Frida Kahlo en feministisk symbol genom den politiska kamp som hon fört, men hen bär också tygpåsen för att hen tycker att Frida Kahlo är en ”häftig människa” mer allmänt. Det är alltså en symbol som delvis kan vara feministisk, men också rymmer andra aspekter.

1.2 Kvinnosymbolen

Enligt symbolkännaren Carl G Liungman symboliserar kvinnosymbolen planeten Venus, dyrkad i forntida kulturer som gudinna och symbol för fruktbarhet. Inom västvärldens naturvetenskaper har planeten länge kopplats samman med kvinnor (Liungman, 2004: 365).

Botanikern William Stearn skriver att symbolen tillsammans med manssymbolen förekommer frekvent inom modern biologi för att skilja på manliga och kvinnliga organ eller individer. De kallas enligt Stearn även för Mars sköld och Venus spegel. (1962: 109). På senare tid har symbolen anammats av feminister, men Liungman skriver att det då skett genom att en knuten näve fyllt symbolens ring (2004: 366). Mitt material visar dock att kvinno-symbolen i hög grad förekommer bland feminister utan att den knutna näven är inkluderad i symbolen. Jag hittar hos Sawyer, som beskriver hur kvinno-symbolen under 1960-talet dök upp som ”ny” symbol inom rörelsen (2004: 49). Sättet att skildra symbolens användning inom biologin skiljer sig markant från Liungman och Stearn. Sawyer menar att symbolen i århundranden förekommit i vetenskapliga sammanhang för att försöka bevisa kvinnors tillkortakommanden i förhållande till män, och att det går att betrakta feministers återtagande av symbolen på samma sätt som HBTQ-rörelsen anammat den rosa triangel som nazister lät beteckna manlig homosexualitet under Förintelsen (2004: 49).

Det är bara en av deltagarna, D, som kallar symbolen för venustecknet. Bland deltagarna verkar därför inte planeten Venus väcka några konnotationer till symbolen eller vara väsentlig när den används.

I många av intervjuerna uttrycker sig deltagarna ambivalent eller kritiskt om kvinno-symbolen. För många verkar symbolen representera en feminism som ser kön som ett naturligt och essentiellt begrepp. V uttrycker det som att ”Den är svår för att den har någon typ av biologisk... schvung”. U säger att hen inte längre skulle sätta på sig en knapp med bara kvinnomärket eftersom hen kopplar ihop den med särartsfeminism, och G förknippar den med den likartade livmodersfeminismen.⁴ C säger:

”Men jag gillar inte, faktiskt, att ha för mycket kvinnotecken. Jag förstår varför folk har det, för att man kämpar för kvinnors rättigheter, men jag är lite rädd för att stänga ute olika människor, alltså från feminismen och från den kampen. Så jag kan bli lite allergisk när det är för mycket, när det blir för mycket bara kvinnor, för att jag tror att alla behövs för att det här ska fungera.”

---

⁴ Litteraturvetaren Nina Björk myntar i *Under det rosa täcket* begreppet livmodersfeminism. ”Här erkänns skillnaderna mellan könen, men inte som en utgångspunkt för att upphäva dessa skillnader, utan som ett argument för att behålla dem, men uppvärdera den ”kvinnliga” sidan av en naturlig motsättning” (Björk, 1996: 38). Särartsfeminism förstår jag som en synonym till begreppet.

Flera deltagare menar att kvinnosymbolen kan göra att speciellt transpersoner känner sig exkluderade. J säger att det kan vara bra att utveckla kvinnosymbolen till ett mer transinkluderande tecken, ”som ju finns idag”. En tystnad som uppstår i resonemangen är dock huruvida män skulle kunna känna sig uteslutna, vilket sällan kommer upp. Att symbolen inte skulle rymma ett transperspektiv verkar helt enkelt vara mer väsentligt för deltagarna.

Jag menar att den eventuella exkluderingen blir beroende av vilken betydelse en lägger i kvinnosymbolen. Det verkar finnas två tolkningar. Om en använder kvinnosymbolen som representation för att en vill ha ett mellan män och kvinnor jämställt samhälle, borde män kunna bära symbolen för att stötta kvinnors kamp mot den maskulina normen och för lika rättigheter. Då sker ingen exkludering av män. Däremot lämnas transpersoner utanför jämställdhetsperspektivet. C verkar dock förstå kvinnosymbolen som att den bara representerar kvinnors feministiska kamp. Tolkningen bekräftas i hur deltagarna talar om symbolens positiva egenskaper nedan. Exkluderingen av män blir då nödvändig för förståelsen av symbolen, som då står för systerskap i kvinnors kamp för ett jämställt samhälle. I det fallet blir kvinnosymbolen problematisk eftersom transpersoner också utsätts för ett strukturellt förtryck, till skillnad från hur män strukturellt sett är privilegierade i och med genussystemets maskulinitetsnorm (Hirdman, 1988: 49).

Deltagarna K och M berör ämnet i ett längre resonemang om kvinnosymbolen, som båda har sminkat på kinderna. K säger att de bär symbolerna för att det är den internationella kvinnodagen och att de därför vill visa att de är kvinnor. M lägger till att de vill föra fram att det ska bli jämställt och att alla ska ha samma rättigheter. Men när jag frågar på vilket sätt de tycker att symbolen är feministisk säger K att den inte är jättefeministisk eftersom en i så fall borde ”rita på allihop”. ”Ja, vi står ju inte för att kvinnor ska få det bättre än män utan vi vill ha det jämställt” säger M, men lägger sedan till att samhället inte är jämställt eftersom kvinnor till exempel har lägre lön än män. På det sättet kan kvinnosymbolen vara ett sätt att föra fram att kvinnor ska få samma rättigheter som män. Tillsammans kommer de ändå fram till att det skulle vara bra med en jämställdhetsymbol, som kan stå för både tjejer, killar ”eller om man inte vet om man är tjej eller kille”. Det visar sig att K tidigare i demonstrationståget sett en transsymbol, där ”alla sitter ihop”. Hen har inte tidigare sett symbolen men tycker att det är det är en bättre symbol för jämställdhet än kvinnosymbolen.

I andra intervjuer framkommer vad deltagarna ändå betraktar som positivt med kvinnosymbolen. De beskriver känslor av stolthet, styrka, kraft, kamp och samhörighet. O beskriver hur hen menar att tecknet har utvecklats. Från att ha betytt kvinna har feminismen tagit det till sig och gjort till sin symbol. Därför *blir* den en feministisk symbol. N kallar

kvinnosymbolen för ”vår symbol”. Hen säger att ”jag är stolt över att vara kvinna och tycker att vi ska kämpa för våra rättigheter, och jag tycker det är en bra symbol som kan stå för det.” Både A och D lyfter fram att kvinnosymbolen representerar kvinnor, men D lägger till att det är feministiskt ”i och med att det ska representera att kvinnor ska ha samma rättigheter som män.”

S bär rosa örhängen formade som kvinnosymboler, men har ”tyvärr ingen knuten näve i”, eftersom det är svårt att göra med pärlplattor. För henom är det associationen till kvinnokampssymbolen, ”som ganska tydligt står för kvinnokamp”, som gör kvinnosymbolen feministiskt. A menar att hen uppskattar kvinnosymbolen för dess enkelhet, men hen bär också kvinnosymbolen för att den är enklast att måla. En anledning till att kvinnosymbolen förekommer i så pass hög utsträckning i mitt material kan helt enkelt vara att den är enklast att skapa själv, rent tekniskt. Det kan också förklara varför inte en enda av deltagarna bär kvinnokampssymbolen som sminkad i ansiktet.

Deltagarna bär även kvinnosymbolen som modifierad på olika sätt. Det kan röra sig om tygpåsar eller banderoller där kvinnosymbolen blivit ställföreträdare för ett o, men det sker också genom att dödsfall eller ordet ”kamp” fyller symbolens ring. Jag menar att det går att se uppsjön av modifikationer av kvinnosymbolen som att den för många inte är tillräcklig, att den inte i sig själv kan stå för det budskap som de vill bli representerade av. Jag finner stöd i intervjun med Q, som är kvinnosymbolen omgärdad av texten ”SUPPORT YOUR LOCAL FEMINIST”. För Q är det texten som gör symbolen tydligt feministiskt.

Att deltagarna ser problem med att symbolen kan representera en förståelse av kön som något essentiellt, kan tyda på att de biologiska konnotationerna inte är helt borttvättade från symbolen även när den förekommer bland feminister. Den här problematiken uppkommer även om diskussioner kring kvinnokampssymbolen, men inte alls lika frekvent. Det blir också intressant i fråga om symbolernas tillgänglighet. Kvinnosymbolen bärs mycket oftare än de andra symbolerna som smycke. Den rymmer en feministisk dimension, men det är inte den enda möjliga tolkningen av symbolen. Symbolens biologiska koppling gör att den kan finnas tillgänglig i vanliga affärer av helt andra syften. Det gäller inte kvinnokampssymbolen eller transsymbolen, som är mycket svårare att separera från ett politiskt budskap. Att den mångtydiga kvinnosymbolen inte behöver ha en politisk betydelse möjliggör en spridning och en tillgång till symbolen som de andra symbolerna inte är i närheten av. Det hela blir något dubbelt: kvinnosymbolen kan förstås som den minst politiska symbolen, men också den mest tillgängliga. Genom Kowalewski förstår jag det som att symbolen har varit tillgänglig att plocka upp och göra till rörelsens egna (1980: 98). Men även om innebörden har expanderat

från att betyda ”kvinna” till ”kvinnokamp”, har en bit av den förra betydelsen hängt kvar. Symbolen speglar helt enkelt inte deltagarnas erfarenheter. På så sätt går det att se symbolens utveckling i kvinnokampssymbolen och transsymbolen som en anpassning för feministers nya politiska visioner.

1.3 Kvinnokampssymbolen

Som jag nämnde tidigare skriver Liungman om hur feminister anammat kvinnosymbolen genom att fylla symbolens ring med en knuten näve (2004: 366). Den feministiska aktivisten Robin Morgan var den som först placerade den knutna näven inuti ”spegeln”. Morgan uppfann symbolen till en demonstration mot Miss America-tävlingen 1969 (Sawer, 2007: 50). Morgan instruerade bärarna av symbolen att kalla originalets röda färg för mens-röd, för att hindra kosmetiska-företag att använda färgen och symbolen för egna syften. Sedan dess har feministiska rörelser runt om i världen börjat använda symbolen (Sawer, 2007: 50). Konstvetaren Anne Lidén, en av medlemmarna i Grupp 8, skapade den första svenska versionen av kvinnokampsmärket (Nyström, 2005: 9, 231).

Deltagarna bär framförallt kvinnokampssymbolen som tryckt på T-shirts eller i form av en nål fäst på jackan. Det är speciellt kvinnokampssymbolen som bärs på de sätten. En deltagare har broderat in en kvinnokampssymbol på sitt mobilskal. Symbolen ser lite annorlunda ut än hur den brukar avbildas och är ursprungligen skapad av Anne Lidén även den (Witt-Brattström, 2010: 134). Medan kvinnosymbolen var sminkad i ansiktet bär två deltagare kvinnokampssymbolen lackad på sina naglar. Till viss del säger det emot mitt tidigare resonemang om att valet av att sminka just kvinnosymbolen i ansiktet beror på att det är svårt att rita en kvinnokampssymbol. Tänk hur svårt det måste vara att rita en på naglarna! Jag håller dock fast vid min tidigare analys. Det rör sig om olika kontexter och olika platser på kroppen, och olika typer av sminkning som en utför på olika sätt.

Kvinnokampssymbolen är inte alls lika modifierad som kvinno-symbolen. Med grund i min analys av kvinno-symbolen verkar kvinnokampssymbolen i högre grad kunna representera det som deltagarna önskar. Därmed inte sagt att deltagarna inte läser in även andra betydelser i symbolen, tvärtom.

I har tatuering på sin högra överarm. Hen kallar sig anarkafeminist och läser in även den kampen i symbolen. Tatueringen blir ett sätt att visa för andra vad hen står för i och med att det är en känd symbol med ”stor betydelse i det stora rummet”. G talar om hur den lila nål som hen brukar bära kan göra att hen blir stämplad som feminist, men att hen inte har något emot det. G tror att symbolen traditionellt brukar användas som en socialistisk symbol för socialistisk feminism, där den lila färgen betonar kvinnokampen.

B läser istället in en kamp för HBTQ-personers rättigheter i sin symbol, som är regnbågsfärgad. Hen beskriver symbolen som att ”för mig är det ett feministtecken, men ett regnbågsfärgat sådant”. Q talar om tecknet som klassiskt. Andra deltagare talar om kvinnokampssymbolen som vanlig, klassisk och rent av ”det feministiska tecknet”. Orden förekommer inte om andra symboler i mitt material. Ordvalen gör att jag kan läsa ut att deltagarna verkar uppleva symbolen som mest representativ för en feministisk kamp, som att kvinnokampssymbolen *är* den feministiska symbolen.

”Men alla de här tecknen betyder säkert olika för olika människor”, säger B. Det kan göra det känsligt ibland, menar hen, och symboler kan upplevas som exkluderande. B tänker istället att symbolerna blir vad en gör dem till. Även om hen hade haft den röda, ”vanliga” kvinnokampssymbolen hade hen läst in ett intersektionellt perspektiv i den, och ”också HBTQ-kampen läser jag in oavsett vilket tecken jag hade tagit på mig”. Det här liknar de resonemang som G och I för om vad de symbolerna som de använder rymmer. Symbolerna verkar kunna representera mer än vad de ”bildligt” sett är symboler för. Med andra ord vidgas den representation som symbolerna möjliggör. Det är ett exempel på hur Kowalewski menar att symbolernas innebörd expanderar när gruppens erfarenheter förändras (1980: 98). Symbolers enkelhet gör att de kan uppfattas som inte särskilt komplexa, men bärarna av symbolen behöver inte tolka dem på det sättet, vilket deltagarnas resonemang är exempel på.

1.4 Transsymbolen och transkampsymbolen

Transsymbolen är en skapelse signerad Holly Boswell, Wendy Parker och Nancy Nangeroni (Haggerty, 2000: 888). Enligt Nangeroni var det Boswell som ritade och visade den för Parker, som i sin tur visade den för Nangeroni. De två bestämde sedan att hon skulle göra en knapp av symbolen. Originallets linjer var klarblå mot en bakgrund formad som den rosa triangel som reclaimats av HBTQ-rörelsen efter Förintelsen. Intentionen bakom symbolen beskriver hon som att den bland annat representerar den helhet som ett samhälle uppnår som inkluderar transpersoner, men den är också en symbol för det community som transpersoner delar. (Nangeroni: 1994). Transsymbolen förekommer i mitt material både som ”sig själv” och modifierad. Även transkampssymbolen förekommer, och H nämner modifikationer av symbolen med djurtassar eller fredsmärken inuti ringen. Nangeronis formgivning av symbolen förekommer inte i materialet.

H menar att transkampssymbolen kan representera mer än vad ”traditionella feministiska symboler” gör. Den rymmer både kvinnokamp, transkamp och mäns kamp mot patriarkatet. R talar snarare om den som en symbol som representerar könsöverskridande personer. Även i andra intervjuer finns det delade meningar om vad symbolen egentligen betyder. U kallar symbolen för transmärke, medan T säger den queera feministiska symbolen. Ibland verkar det vara symbolens vänstra pil med ett korsande streck som står för trans medan symbolen i sin helhet visar, som C säger, att alla får vara med. Enligt F visar symbolen på att kampen är mycket större än enbart jämställdhet mellan män och kvinnor, och på behovet av intersektionell kamp. Sammantaget menar jag att deltagarnas utsagor visar på att transsymbolen är mångtydig och rymmer flera funktioner, som faktiskt speglar symbolens ursprungliga idé rätt väl. Den kan både representera transpersoner, men också att feminism inte går att likställa med kvinnokamp, och synliggöra vikten av ett intersektionellt perspektiv.

H bär två transkampssymboler, en tatuerad på axeln och en ritad i tusch på henoms jacka. H bär symbolen för att inte gömma vad hen tror på och vem hen är. ”Symbolen visar på att det är allas kamp. [...] patriarkatet drabbar inte bara kvinnor utan det drabbar alla och berör oss alla”, säger hen. H får ofta positiva kommentarer för tatueringen från folk på henoms sida, men ibland gör den att hen kan känna sig sårbar. När hen till exempel är på gymmet märker hen att snubbar kollar in henom och blir orolig för att få höra dumma kommentarer.

R bär en gul transsymbol där ett hjärta fyller ringen. Symbolen representerar för henom ett öppnare samhälle där det finns personligheter som inte passar in i maskulint eller feminint, en beskrivning som R känner igen sig själv i. Hen tar upp att det kan kännas provokativt att bära symbolen, både för att det är en lite nyare symbol men också för att ”transsexualitet är kanske fortfarande rätt så tabu”.

Genom intervjuerna växer en oro fram, förknippad med att bära symbolen. H talar rent ut om en sårbarhet som följer med symbolen, men även R menar att den är provokativ. Det underliggande hot som verkar följa med symbolbärandet blir ingenstans i materialet så påtagligt som när det gäller transsymbolen, även om de deltagare som bär fitt-symboler talar om att bli ifrågasatta. Kowalewski menar att symboler är präglade av känslomässighet, då de erfarenheter och känslor som personer inom rörelsen har och känner sugts upp av symbolen (1980: 101). Jag förstår det ungefär som hur en binda suger upp mensblod. När de används som medel för representation refererar de till känslorna i koncentrerad form (Kowalewski, 1980: 101). Kowalewski talar bara om symbolernas känslomässighet inom rörelsen, men jag frågar mig om de inte också fylls av känslor genom personer utanför rörelsen, av en annan, mer hotfull sort. Symbolerna ifrågasätter trots allt ofta det som privilegierade grupper bygger sin världsbild på, i det här fallet en binär könsuppdelning som utgör en av byggstenarna i den heterosexuella matrisen. Den uppmärksamhet symboler väcker i kontakten med andra personer utanför rörelsen och som Kowalewski talar om som till rörelsens fördel, kan därför även bli en källa till oro för deltagarna (1980: 108). Uppmärksamheten sätter en strålkastare på bärarens politiska ståndpunkt, sexualitet eller könsidentitet där den kanske annars skulle passerat obemärkt. Det blir särskilt relevant när det gäller symboler som är svåra att ta av sig eller dölja, som en tygpadge på ryggsäcken som en alltid har med sig men framförallt gällande tatueringar. Symbolerna kan bli ett tveeggat svärd, och den känslomässighet och uppmärksamhet som symbolerna väcker vänds mot bäraren. Min analys visar luckor i Kowalewskis studie. Symbolers positiva funktioner inom rörelsen, som skapare av känsloladdningar och uppmärksamhet, kan bli synnerligen negativa när symbolerna når utanför rörelsen.

1.5 Återtagande som strategi: Fittor, läppstift och My Little Pony

I "A note on gender iconography: the vagina" beskriver socialantropologen Shirley Ardener olika försök till förändring av en dominerande diskurs som kräver att en ska förstå fittan som skamfylld och något som en inte talar högt om (1987: 134-135). Hon berör bland annat hur feministiska konstnärer, som Judy Chicago, avbildat och glorifierat fittor. Ardener vänder sig till Barbara Rose som konstaterar att fittan representerar mer än sexualitet och reproduktivitet. Den är också en politisk symbol. Hon citerar Rose som skriver "In realizing that 'equality' depends on more than equal rights and equal salaries, women are exalting images of their own bodies. Their erotic art is, in effect, propaganda for sexual equality." (Ardener, 1987: 130)

Även i en samtida feministisk kontext verkar fittor fungera som en politisk symbol. I materialet förekommer bilder på fittor burna som halsband, på tygpåsar från organisationen Fatta och som knapp från bloggen Fitt for fight. Även deltagare som inte bär fittor talar om dem som bra feministiska symboler. Samtidigt verkar fittan vara en symbol som kräver att deltagarna aktivt reflekterat kring hur och var de bär den.

I ett halsband bär J en glittrande fitta som hen gjort själv. Hen använder halsbandet för att hen tycker att det är viktigt att fler fittor, och inte bara kukar, syns i det offentliga rummet, men ser också bärandet av symbolen som ett sätt att förändra synen på fittan som något fult. J menar att fittan är präglad av skam och osynliggörande. Som barn har en inte ens något ord för den, konstaterar hen, och fortsätter: "Jag vet att när jag började återta ordet fitta, som mest känns som att det används som ett skällsord för att tala nedsättande om brudar, så kände jag själv hur starkt det var, vilket motstånd jag hade mot att använda det, mot att ta det i min mun." Genom återtagandet menar hen att känslan nu har bytts ut till styrka.

Språkvetaren Sara Nilsson undersöker i *Vagina, fitta, mus* värdeladdning och användningsbarhet hos olika ord för könet. Precis som J säger fungerar ordet "fitta" främst

som svordom. Det gör ordet negativt laddat och begränsar användningen av det (Nilsson, 2007: 19, 33). När Nilsson ber informanter välja adjektiv som de förknippar med orden, associeras ”fitta” i mycket högre grad än de andra med ord som ”fult, förnedrande, hånfullt och provocerande”. Ordet ses som positivt av under 10 % av informanterna (2007: 33, 36). Därför är det anmärkningsvärt att deltagarna väljer just ordet ”fitta” när de talar om den. Jag förstår det som en process av återtagande som jag snart återkommer till.

Vad J och även U säger om att inte ha några bra ord för fittan stämmer väl överens med vad Nilssons uppsats visar, att inget av de nio ord som hon undersöker är neutrala att använda som beskrivning för fittan (2007: 36). Mina intervjuer visar att det inte bara är orden utan själva kroppsdelen som är laddad med negativa konnotationer. Liksom J talar både O och U om problemet med att en varken pratar om eller ser fittor. Att bära symbolen förstår jag därför som en motreaktion och ett sätt att placera fittan i det offentliga rummet.

O säger att hen älskar att gå runt med sin tygpåse, men att det ofta händer att personer, till och med henoms pojkvän, blir chockade och ifrågasätter den. För G och J blir bärandet av fittan beroende av rumsliga aspekter. G berättar om hur hen gjort en pärlplatta med en fitta som hen tycker är jättefin. Hen skulle dock inte ha den i professionella sammanhang eftersom hen är rädd att personer skulle finna det stötande. ”Man kan inte vara professionell och ha en fitta på magen”, förklarar hen. Enligt J känns det bra att bära fitt-halsbandet under demonstrationen, men i det sammanhanget är symbolen ganska accepterad. Skulle hen istället bära den på en ”ganska normativ arbetsplats” och få frågor om symbolen är hen rädd att hen direkt skulle känna skam och blygsel. Trots allt är det en lång bit kvar, konstaterar hen.

En lång bit kvar av vad? Nilsson skriver om hur ordet fitta är under omförhandling, vilket hon tror kommer förbättra ordets värdeladdning (2007: 37). Omförhandlingen kallar hon ”reclaim the name” och beskriver det som ”en feministisk strategi för att förändra ett sexistiskt språk” och förskjuta makten över ordet (Nilsson, 2007: 7-8). Att inte bara ordet utan även själva fittan ingår i en process av återtagande blir tydligt i intervjuerna. Förutom J talar även I om att reclaima fittan och hur det blir ett sätt att reclaima folk med fittors rätt till sig själva och sin egen kropp. U beskriver hur hen från att ha känt skam och obehag, genom strategin nu ser fittan som saftig, cool och något som ger kraft.

Återtagandet, eller försöken till förändring av den dominerande diskursen som Ardener talade om, menar jag även går att se som motstånd mot en representationsrepertoar. Med utgångspunkt i Halls resonemang om att mening inte går att fixera, blir känslan av skam som deltagarna tidigare förknippat med fittan möjlig att omförhandla. Genom att sakta men säkert upprepa en annan betydelse, vilket jag förstår som subversiva handlingar, förskjuter

deltagarna den mening som verkat vara fixerad (Butler, 2007: 162, 227). Inte heller den nya mening som de skapar kan fastställas en gång för alla, men löftet teorierna ger är att den är precis lika möjlig som den diskurs som just nu verkar oomkullrunkelig. Hall konstaterar att det inte går att veta säkert vad ett försök till diskursförändring kommer få för konsekvenser. Det finns ingen vinstgaranti, men det betyder inte att en inte ska försöka (Hall, 2013: 267).

Strategin av återtagande förekommer också när det gäller två andra symboler. Anmärkningsvärt är att båda är symboler som är starkt förknippade med feminitet. U beskriver hur hen tidigare upplevt det som jobbigt att bära läppstift. Det syns mycket, och genom att bära det manifesterar hen sin feminitet. Även fast hen fortfarande känner sig nervös ner hen tar på läppstift är det numera också befriande. Hen beskriver det som att göra feminitet ”och jag kan göra den hursomhelst, jag behöver inte göra den på det där rätta sättet”. Genom att möjliggöra ifrågasättandet blir läppstiftet en feministisk symbol, enligt honom. U är intresserad av femme-aktivism⁵ och menar att en ofta ser ner på det som är feminint kodat och tycker att det bara är skrafs eller pynt, något U motsätter sig starkt. För honom är det inte alls pynt, utan gör honom glad och stark.

R bär en My Little Pony på sin ryggsäck. R säger att hen har börjat bejaka sin inte så feminina sida, genom att ha kort hår, inte alltid fina kläder eller sminka sig. När hen bär symbolen vågar hen visa den feminina sida som hen ändå har, men som inte alltid syns. Genom symbolen kan hen visa att en inte behöver vara varken maskulin eller feminin, utan att en kan balansera på (den skapade) gränsen. På så sätt lyfter hen, precis som U, ut symbolen ur sitt vanliga sammanhang och omförhandlar den till ett politiskt verktyg. På så sätt förändrar deltagarna symbolernas betydelse, för in dem i nya sammanhang och utökar vilka representationsmöjligheter de rymmer.

2. Saknade symboler

I materialet förekommer en tystnad, skapad av symboler som inte finns med i materialet. Det rör sig dels om symboler som har existerat bland feminister men som inte längre verka fylla en önskvärd representerande funktion, och dels symboler som inte ännu existerar men skulle kunna fylla en representerande funktion som för deltagarna är synnerligen önskvärd. Den första typen av symboler kallar jag tysta, medan jag benämner de andra som önskvärda.

---

⁵ Femme-aktivism kan se ut på många olika sätt. Några av dem presenteras i boken *Femmes of power*. Genom den förstår jag en subversiv tillämpning av feminitet och feminint kodade attribut som övergripande för aktivismen (Dahl & Volcano, 2008).

2.1 Tysta symboler

Två symboler förekommer på flera platser i min sekundärlitteratur, men inte finns med i mitt material; Liungman, Hallgren och språkvetaren Linda Rapp tar alla upp de två sammanlänkade kvinno-symbolerna, och de två senare nämner också amazonyxan (Hallgren, 2008; 271, 346-348; Liungman, 2004: 386; Rapp, 2003: 4). Iögonfallande är att båda symbolerna representerar lesbisk sexualitet.

I intervjun med U frågar jag om det finns någon feministisk symbol som hen inte vill använda. U svarar att hen inte längre vill sätta på sig enbart kvinnomärket, eftersom hen kopplar ihop den med särartsfeminism. ”I så fall skulle det vara en näve i eller så skulle det vara ett transmärke”. Symbolen representerar med andra ord något som U inte vill bli förknippad med. På samma sätt skulle avsaknaden av den dubbla kvinno-symbolen och amazonyxan kunna innebära att de erbjuder en representation som inte längre är önskvärd – just nu, i den här kontexten. Möjligen finns det andra symboler, till exempel regnbågen, som kan fylla deras funktion. Regnbågen har i vitt skilda kontexter, genom tid och rum, varit en queersymbol. Sedan 1978, när Gilbert Baker skapade regnbågsflaggan, har den dock blivit en internationellt spridd symbol för kampen för HBTQ-personers rättigheter (Conner, Sparks & Sparks, 1997: 278-279). Många av deltagarna tar upp att de tycker att regnbågen är en bra symbol för detta. Även det är-lika-med-tecken som Z talar som starkt bundet till krav på sexuell frihet skulle på sikt kunna bli vanligare inom rörelsen.

2.2 Önskvärda symboler

Många av deltagarna säger att de inte saknar någon symbol eller i alla fall inte kan komma på någon när jag ställer frågan. Symbolerna som de bär, eller har möjlighet att bära, verkar därmed vara fyllda med den betydelse som de vill bli representerade av. I andra intervjuer framkommer dock en saknad efter symboler som inte ännu är skapade. Det är framförallt en symbol för intersektionell kamp som deltagarna efterlyser. M ser det som en symbol som står för hela jämställdheten och som innefattar allt en står för, samtidigt. Z uttrycker det som att hen ”skulle väl egentligen vilja ha en symbol för feminism som alla människor till slut kan relatera till.” O och P upplever båda att kvinno-symbolen respektive kvinnokampssymbolen redan inkluderar ett intersektionellt perspektiv, men förstår att alla inte gör samma tolkning och menar att en mer intersektionell symbol därför behövs. T säger dock att ”intersektionellt är det ju många symboler som för mig tillsammans bildar en stor feminism”, och som jag

tolkar det en intersektionell feminism. På så sätt skapas kanske intersektionaliteten genom de många olika symbolerna och symbolbärarna?

Deltagarna efterlyser också symboler som kan uttrycka antirasism. B säger att hen gärna skulle bära en svart panter eller en svart knuten näve, men att hen inte lyckats hitta sådana. Men B påpekar att den symbol hen bär, en regnbågsfärgad kvinnokampssymbol, för henom innefattar också den kampen. Andra förslag är en symbol som kan uttrycka att ”vita män ska backa och sluta ta så stor plats” och ”en symbol för kärlek som inte är kopplad till gamla hierarkiska konstruktioner”. Femme-inspirerade U skulle vilja ha en symbol för vara i sin sårbarhet eller i sin skam, men som samtidigt vände den sårbarheten till något subversivt. V tycker framförallt att en borde använda fler symboler. Hen menar att vi är dåliga på att använda symboler i Sverige och vill även se mer slagord och plakat, för att det ska bli tydligare vad en demonstrerar emot.

3. Bära symboler

3.1 Sminkat, tryckt och tatuerat

Deltagarna bär de feministiska symbolerna på en rad olika sätt. Ofta förekommande sätt att bära symbolerna på är som tryckta på tygpåsar, som smycken, som sminkade i ansiktet eller som inslag på banderoller eller plakat. De förekommer också på knappar, som tryckta på t-shirts eller som tatueringar. Lite ovanligare är att symbolerna förekommer som nålar, flaggor, maskeringar eller målade på naglarna. När det gäller flaggor eller maskeringar sammanfaller sättet att bära symbolen med själva symbolen. Fyra sätt att bära symbolerna sticker ut genom att de bara förekommer en gång i materialet: En kvinnosymbol förekommer på en tårta, en kvinnokampssymbol är broderad på ett mobilskal, ett läppstift (är en symbol i sig själv) och en kvinnosymbol är klottrad på en staty.

3.2 Stolthet, styrka och samhörighet

Om något är det uppenbart att deltagarna tycker att det känns bra att bära symbolerna. Många säger att de genom bärandet känner sig stolta eller starka, samt känner samhörighet och att de är många. B påpekar att genom att fler bär liknande symboler förstärks känslan av samhörighet, något som blir speciellt påtagligt just under den internationella kvinnodagen. Q är inne på något liknande. ”Just idag känns det ju väldigt trevligt för att det är så många som har de här symbolerna på sig så då blir det som en liten enighet, och det är väldigt trevligt”, säger hen.

Många av deltagarna uttrycker att det genom symbolbärandet känns som att folk, på ett positivt sätt, vet mer om dem. Jag ser ett nära samband mellan det och andra deltagares syn på symbolbärandet som ett statement. Det förekommer också kommentarer om hur symbolbärandet gör att deltagaren känner sig glad, snygg, peppad, inspirerad (angående ett par Frida Kahlo-örhängen) och kan visa sin ilska.

Som jag konstaterat tidigare skiljer två av symbolerna ut sig i hur deltagarna upplever bärandet av symbolerna. Transsymbolen kan ibland innebära att bäraren känner sig sårbar eller provokativ, och användandet av fitt-symboler kan göra deltagarna oroliga för känna skam eller blygsel, eller uppfattas som stötande.

Det är tydligt att även andra feministers symbolbärande påverkar deltagarna. E säger att hen blir glad när hen ser folk använda tygpåsar eller annat med feministiska budskap. I menar hoppas att andra feminister som ser henoms kvinnokamps-tatuering kan relatera och känna hopp. Talet om att känna samhörighet ser jag tendenser på att så också sker. Jag tolkar dessutom deltagarna som att det finns en lyhördhet inför olika feministiska symboler. Till exempel beskriver både F, K och M om hur de genom demonstrationerna fått upp ögonen för nya symboler som de i framtiden vill börja använda. I båda fallen rör det sig om att bära transsymbolen istället för kvinno-symbolen.

Nästan alla de känslor som deltagarna upplever i samband med symbolbärandet är positiva. På så sätt förstår jag deltagarnas erfarenheter som att de överensstämmer med vad Kowalewski skriver om att symbolbärandet kan höja individens självkänsla. Talet om samhörighet och enighet finner i sin tur stöd i hans teori om hur symbolbärande höjer känslan av gemenskap i en rörelse (Kowalewski, 1980, 79). Även Sawers intervjuer bekräftar tendenser i mitt material. I dem talar feministiska aktivister om att de färger som de bär ger en känsla av solidaritet med andra feminister, något som jag förstår som en synonym till den samhörighet som mina deltagare pratar om (Sawer, 2007: 53). Undersökningens begränsade

storlek gör det är svårt att dra några större slutsatser ur jämförelsen med den. Jag konstaterar dock att det i hennes intervjuer kommer fram att feministerna såg färgerna som ett sätt att återkoppla till historien och äldre generationers feministiska kamp, något som ingen av de deltagare som jag intervjuat talar om (ibid.). Inte heller förekommer anmärkningar om att symbolerna präglas av nostalgi och har mist lite av sin styrka, vilket Sawers deltagare menar (2007: 53) Symbolerna har obestridligt sin lyskraft kvar.

Avslutning

1. Slutsatser

Med fittor på magen, nävar knutna i kvinnotecken och en mängd andra symboler tar deltagarna i demonstrationstågen plats under den internationella kvinnodagen. I uppsatsen visar jag inte bara på vilka symboler som deltagarna använder, hur de bär dem och att det skiljer sig mellan symbol och symbol. Jag konstaterar också vad de olika symbolerna representerar för deltagarna, vilka problem och möjligheter som uppstår ur representationen och att tolkningarna av det skiljer sig åt bland deltagarna.

1.1 Sammanfattning

När det gäller de olika symbolerna går det att betrakta kvinnosymbolen som en förutsättning för utvecklingen av kvinnokampssymbolen och transsymbolen. Tillsammans refererar symbolerna till varandra genom det som Hall kallar för intertextualitet (2013: 222). Symbolerna förhåller sig till varandra och påverkar varandra genom att betydelsen av dem förändras. Till exempel blir kvinnosymbolen mer problematisk i skenet av transsymbolen, där den senare ställer frågor som det plötsligt blir uppenbart att den första inte förmår. Bruket av kvinnosymbolen kan också vara menat att syfta på kvinnokampssymbolen, vilket framkommer i intervjun med S. På så sätt kan symboler vara användbara i egenskap av de associationer, genom intertextualitet, som de väcker. Att många av deltagarna förhåller sig kritiska till kvinnosymbolen bör på så vis ses i ljuset av att kvinnokampssymbolen och transsymbolen fyller representativa funktioner som det genom dem blir synligt att kvinnosymbolen inte lika lätt gör.

Speciellt framhåller deltagarna hur kvinnosymbolen kan representera en syn på kön som något essentiellt, samt är möjlig att uppfatta som framförallt transexkluderande. I skenet av det blir det lättare att förstå varför kvinnosymbolen är den symbol som det finns störst behov bland deltagarna att av modifiera och utveckla. Genom modifikationer kan symbolen representera deltagarna och deras feministiska ståndpunkt. Kvinnosymbolens representativa gränser blir ännu mer problematiska med tanke på att symbolen är tillgänglig på ett helt annat sätt än de andra symbolerna. I förlängningen blir det en fråga om rätt till korrekt representation som blir lidande av att vissa symboler är mycket mer spridda än andra. B vill till exempel bära en svart panter eller en svart knuten näve, men hittar inga sådana symboler. Z jämför rätten att välja sin symbol med rätten att välja sin könsidentitet. En rättighet att bli

rätt representerad som inte uppfylls. Till stor del handlar det om en fråga om tillgänglighet. Vissa symboler behöver börja spridas, medan vissa måste lämna ifrån sig plats.

Med tanke på vilka ord som deltagarna knyter till kvinnokampssymbolen står det klart att många av deltagarna ser den som den främsta feministiska symbolen. I analysen av kvinnokampssymbolen blir det också uppenbart att symbolerna kan representera mer än vad de bildligt kan verka stå för. På så sätt kan en till synes enkel symbol för bäraren vara fylld av ett komplext budskap. Transsymbolen och transkampssymbolen representativa möjligheter verkar vara delade. Symbolerna kan både representera transpersoners kamp, men också synliggöra vikten av intersektionell feminism och vikten av att det inte bara är vita, heterosexuella, funktionsfullkomliga cis-kvinnor ur medelklassen som är i rörelsens blickfång och driver den framåt. Medan symbolerna i stort främst är förknippade med känslor av stolthet, styrka och samhörighet kan bärandet av transsymboler även göra att deltagarna känner sig sårbara eller provokativa. När det gäller bärandet av fitt-symboler innebär de ofta ett ifrågasättande från personer utanför rörelsen. Att bära fitt-symboler blir för deltagarna ett sätt att subversivt omförhandla betydelsen av fittan och vad den har möjlighet att representera. Samma strategi blir synlig även i bruket av symboler, som läppstiftet och My Little Pony.

I analysen diskuterar jag också vad jag kallar för saknade symboler. Jag konstaterar att två symboler som tidigare burits av feminister, det dubbla kvinnotecknet och amazonyxan, inte förekommer i materialet. Andra symboler verkar ha tagit deras plats och delvis ersatt deras representerande funktion. Däremot uttrycker deltagare en saknad efter en intersektionell feministisk symbol som kan representera alla de olika kamper som deltagarna för. De efterlyser också antirasistiska symboler.

I deltagarnas symbolanvändning går det att utläsa olika feministiska strategier, som jag ser som exempel på sociala praktiker. Min analys visar till exempel att kvinno-symbolen för deltagarna främst representerar kvinnors kamp för ett med män jämställt samhälle, ett brott i genussystemet där maskuliniteten inte längre är norm. Kvinnokampssymbolen verkar dock kunna symbolisera en feministisk kamp som rymmer mer än så. Deltagarna läser in bland annat socialism, anarkism och kamp mot ett heteronormativt samhälle i symbolen. Genom att välja olika färger på symbolerna kan deltagarna betona en viss kamp ytterligare. En regnbågsfärgad kvinnokampssymbol lägger till exempel ännu större vikt vid HBTQ-personers rättigheter. Transsymbolen ifrågasätter idén om män och kvinnor som essentiella kategorier. På så sätt ligger symbolen i linje med Butlers teorier om könet som performativt skapat. Bärandet av bland annat fitt-symboler är präglad av ett subversivt återtagande av utrymme och rätt till att definiera sig själv. Medan symboler som refererar till Pussy Riot eller zapatist-

rörelsen i Chiapas gör att deltagarna anknyta till feminister som för sina kamper i andra delar av världen, och på så sätt förflytta rörelsen i rum, blir vissa av de olika porträtten som förekommer under demonstrationerna ett sätt att påminna och referera om historiska framsteg och förflytta rörelsen i tid.

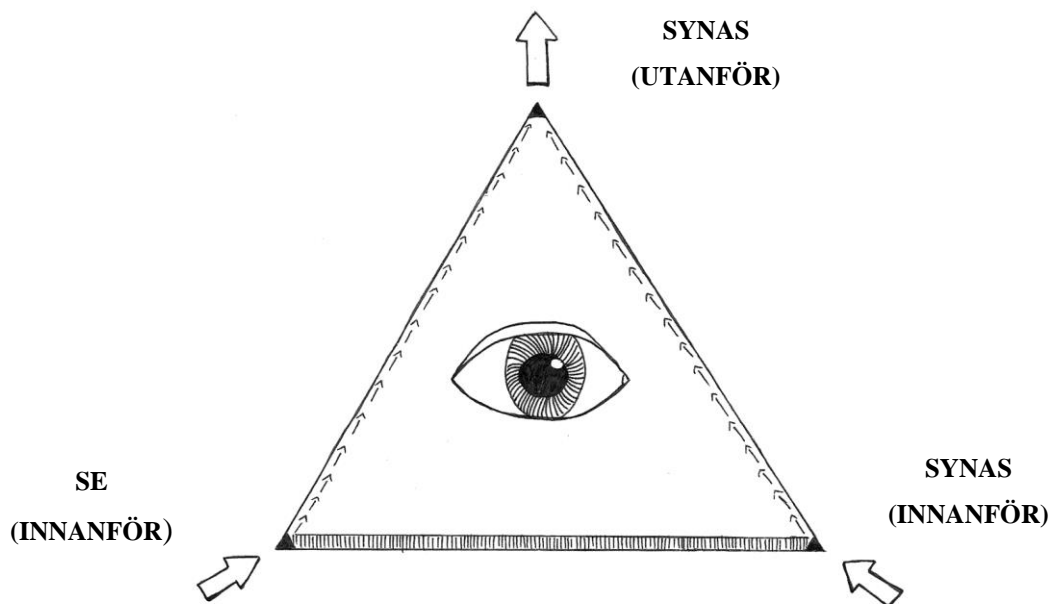
1.2 Tre olika dimensioner av syn

Som jag ser det går det att dela upp frågan om varför deltagarna bär symboler i tre olika delar eller dimensioner som alla berör syn. För det första har deltagarna, genom att delta i feministiska sammanhang, möjlighet att få syn på andra symboler än de som de själva bär, något som deltagarna ger exempel på speciellt när det gäller transsymbolen. Det går också att bli inspirerad av nya sätt att bära symboler på. Upptäckandet kan göra att deltagarna ifrågasätter sitt eget symbolbruk och den feministiska strategi som ligger bakom det. Genom att se andras symboler hittar en också stöd i andras representationer vilket mynnar ut i känslor av samhörighet och en större, kollektiv representation av en feministisk rörelse.

För det andra blir deltagarens eget symbolbärande ett sätt att synas för andra feminister *inom* rörelsen på sättet som jag precis beskrev. På så sätt leder symbolbärandet till att stärka en känsla av grupptillhörighet, en slutsats som även Kowalewski och Sawyer drar (1980: 104; 2007: 54). Bäraren har möjlighet att föra symbolen vidare, men även skapa känslor av solidaritet och styrka. Vilka symboler som förekommer i feministiska sammanhang avgör också vilka representationer som är viktiga för rörelsen. Därmed kan symbolerna bli ett verktyg för att definiera rörelsen.

De här två perspektiven ligger nära varandra, men jag vill lägga till en tredje dimension till dem, nämligen symbolernas funktion av att synas för personer *utanför* rörelse, till exempel de som ser demonstrationstågen passera förbi. Genom symbolerna kräver deltagarna plats i det offentliga rummet, vilket blir särskilt tydligt gällande fitt-symbolerna, och de väcker tankar som på sikt förhoppningsvis kan skapa nya feminister eller få dem att knyta an till rörelsen (Kowalewski, 1980: 107). Dock kan symbolerna också vändas mot deltagarna och väcka känslor av skam, blygsel eller sårbarhet. Kowalewskis studie visar på hur symboler fylls med känslor. Jag menar att det inte enbart sker genom personer inom rörelsen, utan också personer utanför den som uppvisar känslor inför symbolen som kan vara av en mer hotfull karaktär. Den uppmärksamhet symboler väcker i kontakten med andra personer utanför rörelsen och som Kowalewski talar om som till rörelsens fördel, kan därför även bli en källa till oro för deltagarna (1980: 108). Min analys visar brister i Kowalewskis studie.

Symbolers positiva funktioner inom rörelsen, som skapare av känsloladdningar och uppmärksamhet, kan bli synnerligen negativa när symbolerna når utanför rörelsen.

De två första dimensionerna av syn, att deltagaren ser och kan synas inom rörelsen, kan sägas möjliggöra den senare, att synas utanför rörelsen. Stödet och styrkan som deltagarna skapar bland annat genom att se varandras symboler ger en känsla av att vara många och enade, vilket resulterar i kraft och mod att rikta sig utåt.

2. Vidare

Nu är snart förändrat. Det senaste halvåret har jag skapat, bott in mig, trivts och stundtals längtat långt bort från det inre rum där feministiska symboler tapetserar alla väggar. Jag har aldrig varit ensam, utan tillsammans med de deltagare vars symboler jag vridit och vänt på, och vars ord jag studerat in i minsta detalj. Då och då har mina kursare öppnat fönstren och påmint mig om vikten av lunch och fika. Andra har stängt dörren bakom oss och tagit med mig ut i solen, helgen och allt det andra som är livet. Utan er, ingenting.

Om något har jag under den här tiden blivit övertygad om vilken bärande roll som symboler spelar för feministiska och andra politiska rörelser. Hur mycket de kan innehålla, och hur vi kämpat för att kunna bära dem och de drömmar som de representerar. Därför vill jag verkligen uppmuntra till mer forskning inom området. Otroligt mycket skulle gå att göra. En del konstaterade jag redan i mitt metodkapitel. Att föra längre samtal än de jag hade möjlighet till med feminister om deras symbolbärande är ett sätt, att följa rörelser under en längre tid för att undersöka hur de uttrycker sig i bild en annan. Eller att gå in på

Glassfabrikens toalett, fotografera de symboler och slagord som täcker den från golv till tak och sedan... Möjligheterna är snudd på oändliga.

Som jag har konstaterat sker all representation i förhållande till kontexter, till tid och rum, som är i ständig förändring. Utan att tala för någon annan än mig själv, märker jag att jag kan känna mig mer orolig än jag tidigare varit när jag bär min jeansjacka, som jag förra sommaren broderade in Ann Lidéns kvinnokampssymbol på (se bilaga 2). Men jag känner också en ny sorts styrka. Jag har blivit medveten om vilket hot som jag och den feministiska rörelse som jag är en del av kan utgöra mot rasister, homofober och sexister. Jag bär mina symboler med ännu större stolthet efter alla de samtal som jag fick möjlighet att vara en del av under åttonde mars, all kunskap och kreativitet, mod och kamp som jag såg och ser hos alla deltagare i uppsatsen. Till er vill jag rikta ett enormt tack. Jag är tillbaka där jag började: ”Våra egna ansiktsdrag försvinner bakom dem medan något annat tonar fram, något större. En rörelse. Ett motstånd.”

Referenser

1. Empiriskt material

De transkriberade intervjuerna finns tillgängliga vid förfrågan. För att kontakta mig, mejla linnea.lundborg@hotmail.com.

2. Litteraturförteckning

Andersson, Britt-Inger (2011). *Empowering fiction: Visual feminism in the art of Jaime Hernandez*. Paper vid Institutionen för Grafisk design och illustration, Konstfack
[Opublicerat paper, kopia finns hos mig]

Ardener, Shirley (1987). "A note on gender iconography: the vagina". I Pat Caplan (red.) *The Cultural Construction of Sexuality*, ss 113-142. London: Routledge

Björk, Nina (1996). *Under det rosa täcket – Om kvinnlighetens vara och feministiska strategier*. Stockholm: Wahlström & Widstrand

Bryman, Alan (2011). *Samhällsvetenskapliga metoder*. Malmö: Liber

Butler, Judith (2007). *Genustrubbel: feminism och identitetens subversion*. Göteborg: Daidalos

Conner, Randy P., Sparks, David Hatfield & Sparks, Mariya (red.) (1997). *Cassell's encyclopedia of queer myth, symbol, and spirit: gay, lesbian, bisexual, and transgender love*. London: Cassell

Dahl, Ulrika & Volcano, Del Lagrace (2008). *Femmes of power: exploding queer femininities*. London: Serpent's Tail

Haggerty, George E. (2000). *Encyclopedia of Gay Histories and Cultures*. New York: Garland Publishing

Hall, Stuart, Evans, Jessica & Nixon, Sean (red.) (2013). *Representation*. London: Sage

Hallgren, Hanna (2008). *När lesbiska blev kvinnor: lesbiskfeministiska kvinnors diskursproduktion rörande kön, sexualitet, kropp och identitet under 1970- och 1980-talen i Sverige*. Göteborg: Kabusa

- Hirdman, Yvonne (1988). "Genussystemet: Reflexioner kring kvinnors sociala underordning". *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, 8(3), 49-63
- Kowalewski, David (1980). "The protest uses of symbolic politics: The mobilization functions of protester symbolic resources". *Social Science Quarterly*, 61(1), 95-113
- Ladendorf, Martina (2004) *Grrlziner: Populärfeminism, identitet och strategier*. Diss. Roskilde universitetscenter. Roskilde: Univ.
- Lazar, Michelle M. (2007) "Feminist Critical Discourse Analysis: Articulating a Feminist Discourse Praxis". *Critical Discourse Studies*, 4(2), 141-164
- Liungman, Carl G. (2004). *Symbols: encyclopedia of Western signs and ideograms*. Stockholm: HME Publishing
- Lykke, Nina (2009). *Genusforskning: en guide till feministisk teori, metodologi och skrift*. Stockholm: Liber
- Nangeroni, R. Nancy (1994/2007). *About the TG Symbol – Where did it come from? – Artwork for your use*. <http://www.gendertalk.com/info/tgsymbol.shtml> [2014-05-21]
- Nilsson, Sara (2007). *Vagina, fitta, mus: En undersökning bland kvinnliga gymnasieelever om värdeladdning och användbarhet hos ord för det kvinnliga könsorganet*. Examensarbete i Svenska språket/Nordiska språk, Institutionen för Nordiska språk, Uppsala universitet. Uppsala: Univ.
- Nyström, Anna (red.) (2005). *Konstfeminism: strategier och effekter i Sverige från 1970-talet till idag*. Stockholm: Atlas
- Gunnarsson Payne, Jenny (2006). *Systerskapets logiker: en etnologisk studie av feministiska fanzines*. Diss. Umeå universitet. Umeå: Univ.
- Pettersson, Marita (2012). *Livet bortom arbetslinjen – visioner för nya förhållningssätt till arbete som strävar åt jämlikhet och omsorg om miljön*. Examensarbete i Humanekologi, Institutionen för Globala Studier och Handelshögskolan, Göteborgs universitet. Göteborg: Univ.
- Rapp, Linda (2003). *Symbols*. <http://www.glbtq.com/arts/symbols.html> [2014-05-21]

RFSL (inget årtal tillgängligt). *Begreppslista*. <http://www.rfsl.se/?p=410> [2014-05-22]

Rose, Gillian (2012). *Visual methodologies: an introduction to researching with visual materials*. London: Sage

Rowling, J. K. (2004). *Harry Potter och Fenixorden*. Stockholm: Tiden

Sawer, Marian (2007). "Wearing your politics on your sleeve: The role of political colours in social movements". *Social Movement Studies*, 6 (1), 39-56

Stearn, William T. (1962). "The origin of the male and female symbols of biology". *Taxon*, 11(4), 109-113

Wiltgren, Layal Kasselas (2014). "Youth using national symbols in constructing identities". *Journal of Youth Studies*, 17(3), 308-323

Winther Jørgensen, Marianne & Phillips, Louise (2000). *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur

Witt-Brattström, Ebba (2010). *Å alla kära systrar!: historien om mitt sjuttital*. Stockholm: Norstedt

Bilagor

Bilaga 1

Här följer exempel på fotografier på symboler som ingår i mitt material. Fotografierna förekommer också i analysdelen.

Bild 1, 2, 3: Kvinnosymbolen som knapp, örhänge, sminkad och som del av tygpåse.

Bild 4, 5, 6: Kvinnokampssymbolen som sminkad, T-shirt och broderad på mobilskal.

Bild 7, 8, 9: Transsymbolen och transkampssymbolen som smycke, målad som del av tygpadge på baksidan av jacka och som tygpadge på ryggsäck.

Bild 10, 11, 12: Fittor samt My Little Pony burna som tygpåse, tygpadge på ryggsäck och som smycke.

Bild 13, 14, 15: Variant på kvinno- och transsymbolen samt kvinnosymboler, burna som del av banderoll, Pussy Riot som del av banderoll och Frida Kahlo burnen i form av ett smycke.

Bild 16, 17, 18: Kvinnosymbolen buren i form av en tårta, regnbågsfärgad kvinnokampssymbol buren som knapp och kvinnokampssymbolen buren som nål.

Bilaga 2

Här följer en intervju med mig själv, genomförd vid samma tid som jag intervjuade uppsatsens deltagare. Valen av symboler skedde innan uppsatsprocessen och varken de eller mina svar ska inte ses som ett resultat av uppsatsens analys.

Intervju 23 – Intervju med mig själv (L)

L: Jaha, hej Linnea.

L: Hej hej.

L: Skulle du vilja berätta om den här symbolen du har på dig?

L: Du menar på min jeansjacka? Som hänger därhemma?

L: Ja, alltså, nu låtsas vi ju att du har på dig den för att berätta mer om vem du är och din egen ingång till ämnet. Men också för att kunna ge läsaren en insyn i hur dina intervjuer gått till, och för att försöka utjämna lite av maktbalansen mellan dig och de personer du intervjuat.

L: Ja, just det. Smart tänkt där!

L: Tack!

L: Ja, jag har ju alltså då broderat ett kvinnokampsmärke på ryggen av min jeansjacka. Jag broderade in märket förra sommaren.

L: Okej. Så varför tycker du att det är en feministisk symbol?

L: Eh... Jag tänker att kvinnokampsmärket är en uppmaning till kamp och till solidaritet mellan kvinnor, eller, inte bara kvinnor utan alla som vill förenas i en feministisk kamp. Jag tycker också att det är feministiskt att värna om kunskap som kommer från äldre generationers kvinnor och ta med sig den, som till exempel det här väldigt snygga broderiet, in i dagens feminism. Och att uppvärdera "kvinnlig" kunskap, som broderi och handarbete, ser jag som en feministisk handling. Den röda tråden förstärker att det är en kamp som förs från vänster.

L: Hur känner du dig när du bär den här symbolen?

L: Jag känner mig cool! Jag brukar få kommentarer om att jackan och broderiet är snyggt, så jag känner mig stolt över att ha kunnat göra det och stolt över att bära den. Det känns alltid tråkigt när jag har en ryggsäck över och tvingas dölja symbolen, jag vill visa upp den. Eh, nu vet jag inte om vi låtsas att vi gör den här intervjun innan åttonde mars?

L: Jag vet inte... Det går ju egentligen inte?

L: Nä... För nu på senare tid, efter nazistattacken på Möllan, har jag också börjat känna mig lite rädd. För att det syns att jag är feminist. Det har jag tidigare varit mån om och stolt att visa. Nu har det smugit sig in en liten oro i det.

L: Ja, jag känner precis samma sak. Eh, så finns det några feministiska symboler som du inte vill bära?

L: Jag har ett örhänge i form av ett kvinnotecken som jag fått av min lillasyster och därför gärna har. Men jag skulle inte vilja ha manstecknet upptill. Det skulle kännas fel eftersom jag lever lesbiskt. Symbolerna tillsammans blir inte heller ett feministiskt tecken tycker jag, snarare en symbol för heterosexualitet och en heterosexistiska norm som vill jag verkligen inte vara med och förstärka. Jag bär hellre kvinnokampstecknet än kvinnotecknet, det känns mer politiskt och kraftfullt.

L: Okej. Finns det några andra feministiska symboler som du gärna bär?

L: Jag har ofta olika regnbågsmönster på mig, och i den HBTQ-symbolen inkluderar jag en feministisk kamp. Jag skulle gärna ha tröjor med olika feministiska förebilder, som Patti Smith eller Frida Kahlo – eller Tove Jansson! Samtidigt ser jag en risk i att ikonisera vissa feminister medan andra glöms bort. Det är nog det jag tänker på nu.

L: Finns det någon feministisk symbol som du saknar?

L: Det skulle i så fall vara att föra med sig mer av äldre feministisk kultur in i samtiden och framtiden. Också någon slags ultimata feministisk och intersektionell symbol. Jag har faktiskt sett ett försök till en sådan en gång! Men det är en annan historia, för jag tror att uppsatsen tar slut här?

L: Ja, det har du faktiskt rätt i. Men tack för detta, Linnea!

L: Varsågod Linnea!